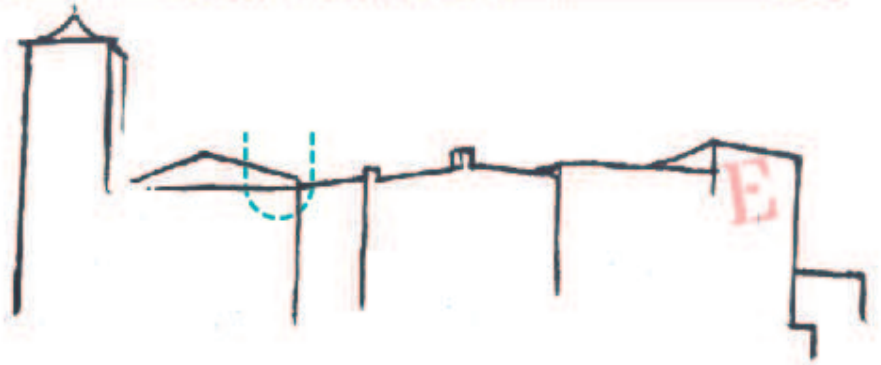

1r FESTIVAL LITERARI

CASTELL DE CANYELLES

Relat: Vermell sobre negre
Autor: Jaume Montaner Colomer
Categoria: Català

Premi del certàmen:
obra de l'escultor i artista
Francesc Barceló

Organitza:

Ajuntament
de Canyelles

Col·labora:

Diputació
Barcelona

VERMELL

SOBRE NEGRE

HISTÒRIA DE FICCIO BASADA EN ELS FETS SUCCEÏTS A CANYELLES DURANT
LA SEGONA REPÚBLICA, LA GUERRA CIVIL I LA POSTGUERRA

(1931 – 1950)

Jaume Montaner Colomer

I. LA REPÚBLICA

-Eugènia, Eugènia, la República, ha arribat!

Cridava en Peret de Ca la Torta. Era un noi esprimatxat i esguerrat. Pujava a correuita banzim-banzam Quintanes amunt. Davant de Cal Cosme, Eugènia jeia al sol damunt un carro, i li ho va fer repetir, potser per incredulitat o perquè realment no l'havia entés. El noi ensopegant amb una pedra, impactava amb la perxa del carro que reposava sobre el terra, i incorporant-se ràpid assenyala a ponent, cap el Pujol de l'Àliga. El noi treia el fetge per la boca, no podia articular un mot, i agafava a Eugènia de la mà i es dirigien cap a Cal Marc. Des d'allà es visualitzava una bandera republicana al cim del Pujol de l'Àliga que lluïa sota un sol esplendorós. Un sol que anunciava l'imminent inici de la primavera.

Era el dimecres 15 d'abril de 1931. La nit anterior, les esquerres locals s'havien dirigit cap el Pujol de l'Àliga a enarborar la bandera republicana després de rebre informacions que en Macià havia proclamat la República Catalana, i hores després Niceto Alcalá Zamora havia pronunciat per ràdio el discurs de proclamació de la República Espanyola. En conseqüència, el Rei Alfons XIII havia abandonat el país cap a França.

Eren moments convulsos, la proclamació unilateral de la República Catalana no agradava a la resta d'Espanya i, inclús a Catalunya generava confrontació entre els republicans.

Dos homes que es creuaven de camí a feinejar al camp en parlaven, era tema de conversa arreu, a les fàbriques, al cafè del poble i fins i tot a les cases, i admetien que allò que tant havien anel·lat durant anys els il·lusionava, però alhora els inquietava aquella incertesa.

II. L'ESTIU (1931)

El sol s'alçava il·luminant les teulades de Canyelles, i trencava una fina cortina de fum que sortia del forn, olor de pa cuit. Era el moment de més alta producció, venien a estiuejar les famílies benestants a les seves cases de camp.

Els camps de blat, es rendien davant una suau brisa que dibuixava onades en un mar daurat, i es barrejaven amb una verdor que anava guanyant intensitat a les vinyes, tímidament la flor esdevenia raïm, i els pagesos auguraven una collita formidable. El pintor Joaquim Mir, acompanyat del seu mocador al coll, plantava el seu cavallet i començava els primers traços sobre el llenç. Un recés, es pentinava suaument amb els dits les seves apostòliques barbasses i reprenia la missió d'immortalitzar aquell idíl·lic paisatge.

Eren a les portes de la Revetlla de Sant Joan, s'acostaven les primeres eleccions generals, i pels carrers una processó de troncs, com formigues feinejant, desembocava a les places més amples del poble amuntegant la llenya. Una llenya que, a mitjanit esdevindrien fogueres.

El foc foragita els mals esperits, purifica i regenera. Aquell any la foguera de Sant Joan era el reflex del que succeïa al país, i la República venia per a il·luminar el que fins llavors era només tenebres.

Arribaven els primers forasters a estiuejar, com el Francesc Mir i la seva esposa Feliciana, havien comprat la masia de Cal Duran, una gran casa pairal que havien refet i batejat amb el nom d'El Pinar. Sortien de Cal Noi i mostraven cofois el cabrit que prepararien l'endemà.

Pel carrer Parellades, era habitual trobar enraonant en Joan José Giralte i en Manuel Reguera, eren l'ombra l'un de l'altre. En Joan José era el masover del Castell, ja ho era amb la darrera generació dels Barons, i en Reguera n'era el flamant propietari, l'havia comprat amb una fortuna heredada d'un parent llunyà, mai hagués pogut comprar-lo amb el seu sou de mestre.

El bon temps i els aires de canvis, convidava a participar de la vida social i al centre de les esquerres s'organitzava setmanalment un ball. En Ricard Alsina era un dels habituals al ball, era un noi alt i prim i una mica introvertit. Amb ell estava el seu amic, en Josep Escofet, ell era un jove corpulent i independent.

–Escofet, has vist com et mira la Lídia, ¿és maca oi?

–Ricard! Però, si és una nena! No es desarrapa de les faldilles de la mare!

–*Bueno*, és que a mi m'agrada la Soledad, no hi tindràs interès en ella, ¿oi?

–No home no! Jo vaig a veure si faig ballar la Pilar Mir. Jo vull ser lliure, jo no em casaré mai!

No és que fos un noi atractiu, però pel seu caràcter insolent o perquè era tan difícil d' enamorar, totes les noies del poble se'l miraven amb desig, però ell no volia lligams, i li agradava passar l'estona ballant amb les noies de Barcelona. Sabia que en acabar l'estiu tornarien a la capital i ell gaudiria de nou de la llibertat.

III. CASORI (1933)

Se sentien veus, un seguici de dones carregades de barrals davallava pel camí del Pla del Bosc cap al Pou Maurici. Les converses monotemàtiques de política minvaven a mesura que es componia un govern definitiu, i donaven pas a nous assumptes més interessants, les xafarderies.

–¿Ja sabeu qui es casa? –preguntava una, presumint de tenir la primícia-. El grup de dones frisava de conèixer la resposta que ignorava:

–No digues, digues.

Una dona s'incorporava impetuosa i responia:

–La Digna! –Reia satisfeta d'haver espatllat la sorpresa.

La notícia s'escampava com una taca d'oli. Se'n parlava a tot arreu. Dimarts hi havia casori al poble.

En Tófol Bertran, i la Digna s'havien donat el sí. El mossèn Pere Gol els havia unit en matrimoni, i els nuvis sortien de l'església i després de baixar les escales s'introduïen dins el cotxe del mestre Reguera que els esperava davant la rectoria, era un Citroën C4 de l'any 1930.

Se sentien unes veus de la quitxalla comptant, mentre una altra colla s'amagava.

–Deu, vint, trenta, quaranta, cinquanta, seixanta, setanta, vuitanta, noranta i... cent!

–Pistrac Marcel! –Cridava en Diego.

Els dos nois corrien cap a una pedra a veure qui arribava primer. Enmig de la cursa van veure passar el cotxe nupcial, se'l miraven embadalits, i s'imaginaven de grans conduint un cotxe com aquell. Era indiferent qui guanyés aquella cursa, el joc havia passat a un segon terme.

Pel carrer Major pujava amb pas decidit en Jaume Rovirosa, l'esperaven al Centre de les Esqueres, vivia a Vilanova i era l'amo de la masia de Can Vidal, havia quedat a l'hora del vermut amb en Sebastià Rovira, el masover que allí hi vivia amb la seva família i volia renegociar el repartiment de la collita.

–Bon dia, senyor Rovirosa, voldria demanar-li que en lloc de fer de cinc dues, acordem el *reparto* al terç. Pensi vostè que amb tres parts només no fem prou. –Interpel·lava en Rovira.

–De cap de les maneres, no vull tocar aquest tema, per favor. Us donem el dit i preneu la mà! L'any vinent voldreu més! Aquest coi de govern us ha ben entabanat! –Responia alterat en Rovirosa.

Durant una llarga estona van mantenir una airada discussió, i s'anava incorporant al debat la resta de contertulians que encerclàvem aquella taula. No hi va haver res a fer, l'amo nova donar el braç a tòrcer.

En els Girbals de Baix, la senyora Antònia Romero, vídua de Pladellorens, arribava de Barcelona, visiblement nerviosa i plantant-se davant d'un camperol que llaurava la terra amb el seu matxo. Eren en Joan Montaner de "Cal Nasi" i el Bruc, el seu fidel company de feina al camp, un exemplar que era l'enveja dels pagesos del poble. Aquesta li reclamava la liquidació del rendiment de les terres per les parts acordades. El "Nasi", alterat li responia amb insults i menyspreu. Al·legava que ell s'ajustava a la nova Llei de la Reforma Agrària, i que si ell treballava la terra, ell es quedava el rendiment íntegre. Sentenciava el seu discurs amb "La terra per qui la treballa!". El crit retronjava entre les vinyes, en Manuel Escofet, que era un parcer que menava unes altres terres de la mateixa Antònia, es girava contemplant l'escena i reprenia la seva feina. Allò no anava amb ell.

IV. L'ESCLAT DE LA GUERRA (1936)

Era dissabte, els canyellencs arribaven de comprar viandes del mercat de Vilanova. L'esperit festiu amb què havien iniciat aquell camí, tot preparant l'àpat de Festa Major, s'havia diluït com un terròs de sucre en el cafè. A Vilanova havien conegut la notícia que s'havia iniciat un alçament militar al sud de la península amb la intenció de dilapidar totes les llibertats assolides durant la República.

A Canyelles, es mantenia la lleialtat al Govern, però les esquerres més radicals començaven a organitzar-se per a defensar la República, la crispació creixia per moments. Un colla de milicians forasters reclutava efectius per combatre els atacs feixistes i instruïa als més novells.

De capvespre, una camioneta es detenia davant la rectoria i una patrulla de cinc forasters armats baixava dirigint-se a la porta. En "Rafelet" que vigilava des del capdamunt de les escales de l'església, baixava amb audàcia i s'incorporava al grup. Un dels forasters li entregà una arma.

–Mossèn, obri la porta que vinc amb uns amics a confessar-nos! –baladrejava en "Rafelet".

En obrir-se la porta, apareixia el mossèn Pere Gol fent-los passar. Els crits travessaven les gruixudes parets de la rectoria, i alguns veïns treien prudencialment el cap per la finestra com si aquells brams poguessin esclatar-los als morros.

Al cap d'una estona i amb les mans buides, el grup sortia indignat i proferia amenaces de tornar l'endemà.

Era la vigília de Santa Magdalena i, de bon matí, pel poble no es parlava de res més que de l'assalt a la rectoria la nit anterior. En Joan José, explicava el que havia vist des de casa seva, i convocava a la gent a reunir-se al capvespre davant l'església per protegir el mossèn.

Una munió de gent s'arremolinava entorn l'església, una camioneta es detenia davant la rectoria i un nombrós escamot de forasters armats baixava dirigint-se als canyellencs.

Un home corpulent, que responia al mot de "Feo" donava ordres:

–"Rafelet", posa una mica d'ordre aquí. Agafa el "Fort", l'Andreu i l'Escofet i que ajudin als meus homes en el que requereixin. Els de dretes els vull aplegats entorn de l'atri dela creu i que no accedeixin a la rectoria.

En "Rafelet", era alt i corpulent, superava els quaranta anys i era pare de família, però res semblava importar-li més que defensar la República. Actuava com si no existís un demà. S'encarava amb la gent de dretes i agafant-los pel coll de la camisa els empenyia cap a la creu.

En "Fort", era fill de Cal Domingo, venia de família catòlica i conservadora, però ell era idealista i s'havia afilat a la CNT. Amb vint anys somiava menjar-se el món i defensar els valors amb què havia forjat la seva joventut. Un dels forasters es dirigia cap a ell indicant-li consignes, a l'hora que ell s'acomiadava amb una abraçada del seu oncle Pere de Cal Diumenges, que, com un xai, era menat entre la multitud cap al ramat de les dretes.

–Escofet! Cap aquí! –Cridava un dels forasters que custodiaven la porta de la rectoria. L'Escofet, camisa espitregada desfilava, com una model en la passarel·la, cap a la rectoria amb intenció d'impressionar les poques noies que contemplaven l'escena amb horror. Picaven a la porta demanant entrar, la porta no s'obria. Amenaçaven a mossèn Gol que si no obria la porta entrarien per la força i farien ús de les armes. Davant la passivitat del mossèn, una colla de joves exaltats d'entre el tumult escometia contra la rectoria, i a batzegades, tots a una, esbotzaven la porta penetrant en l'interior de la vivenda, tot seguit se sentí un tret que ressonà com un tro. De cop, es va fer un silenci a la plaça. En Josep Robert de "Cal Sec Simó" feia l'intent d'anar a socórrer el capellà, però la seva esposa el retenia pel braç, alhora que en "Rafelet" amb mirada desafiant li mostrava l'arma. El toc de campanes trencava aquell silenci, fins a deu vegades van sonar. La gent virava el cap mirant el rellotge del campanar, havien perdut la noció del temps. El soroll de la multitud havia emmudit les campanades durant tot aquell vespre. A aquella hora hauria de donar inici el ball de Festa Major, i en canvi estaven contemplant aquell escenari dantesc.

Minuts després sortia l'Escofet, escopeta en l'aire intentant captar l'atenció de la gernació congregada, mentre un grup de forasters anava carregant objectes de la rectoria a la caixa del camió.

–Des d'avui a Canyelles no hi ha capellà! –Deia l'Escofet amb un somriure adreçant-se a la població–. El covard del mossèn ha tocat el dos. Aquesta és la confiança que té en el seu Déu!

–Sense mossèn, no cal església! –Cridava el cap de les milícies forasteres–. Cremem-la! Uns quants milicians locals s'oposaven a aquesta atrocitat i proposaven buidar-la i utilitzar l'edifici com a centre de reunions.

El "Feo" disparava al cel, i dirigint-se a la multitud els convidava a salvar tot allò que tingués valor per a ells i ho diposités al mig de la plaça.

El poble sencer es bolcava en aquella missió: salvar tot allò que es pogués d'aquella bogeria desmesurada. El "Sec Simó" i el seu germà Joan Robert s'apressaven a salvar el Sant Crist que en tantes processons havien portat. Entre uns quants homes salvaven la Verge dels Dolors, una dona horroritzada se senyava, i li demanava al seu marit que li portés la Santa Magdalena.

–Déu meu! Quin horror! Demà... La Santa Magdalena! –Insistia afligida.

Restaven poques hores pel dia més assenyalat de l'any al poble, la festa de la patrona Santa Magdalena.

–Psst, psst, Escofet! El armonio, a la calle también! –Ordenava en Sevilla amb accent andalús–.

–No hace falta señor, podemos salvarlo, no es nada religioso. –Responia l'Escofet amb Desaprovació–. Además, pesa mucho y hay que bajar las escaleras del coro.

–Mira chaval, no me vaciles, lo tiras por el balcón! O el armonio o tú. ¿Qué eliges? – Desafiava el foraster dirigint-se amb menyspreu.

L'Escofet amb resignació acatava les ordres que li havia donat aquell milicià i precipitava l'harmòniem pel balcó del cor.

Havien assolit salvar els objectes de l'església. La plaça semblava un mercat brocanter ple d'imatges, objectes de culte, bancs, mobles i robes. Els més fidels intentaven recollir alguna cosa per endur-se cap a casa seva. El "Feo" apareixia amb una garrafa de benzina que havia extret de la camioneta i donant una volta entorn de l'escampall la brindava a la gent, convidant-los a ruixar els objectes de l'església.

–¿Cap voluntari, doncs? Endavant, que comenci la festa! –Cridava desafiant en acabar elseu recorregut–.

–Pagaran cara aquesta blasfèmia. –Xiuxiuejava una dona al seu marit–.

S'encenia el foc, i la plaça va començar a cremar. Semblava una foguera de Sant Joan, però aquesta vegada el foc no resultava gens regenerador, sinó devastador. Un esclat de plors es barrejava amb els espetecs d'aquell gran foc que dibuixava ombres esvalotades a la façana de l'església.

V. EL COMITÈ DE DEFENSA LOCAL

El govern local encapçalat per l'alcalde Joan Pujol Carbonell començava a perdre el control i a cedir poder al recent constituït Comitè de Defensa Local que aglutinava a gent de diferent filiació política i sindical. En "Rafelet" que els dies anteriors havia fet gala del seu caràcter, en resultava escollit Cap, i en Joan Carbonell n'era el Secretari. Llavors es va produir una escalada de saquejos a cases benestants del poble per a obtenir finançament per a la defensa de la República. La primera de totes va ser la casa de la família Hill, al Carrer Major, on passava llargues temporades la família de Farré Calveras, que havia estat fundador d'Unió Democràtica de Catalunya. Després de buidar-la i enderrocar les parets, acabarien habilitant-la com a escola de nenes.

Era el dia de Sant Jaume, dos camions de milicians procedents de Vilafranca i de Vilanova s'aturaven a la rectoria, era el local del Comitè. Allí els esperaven en "Rafelet" i l'Escofet. En reunir-se, i després d'intercanviar unes paraules, s'endinsaven al Castell.

–Senyor Reguera, en nom del Comitè Local i per a la defensa de la República li ordenem que faci entrega de totes les armes que disposi.–Exigia en "Rafelet"–.

–No tengo armas! Yo soy un simple maestro. –Adduïa en Reguera–.

En "Rafelet" retenia en Reguera i la seva família i feia un senyal a l'Escofet, mentre uns milicians forasters armats vetllaven pel bon desenvolupament de l'operació. L'Escofet, acompanyat per una tropa de milicians forasters registrava minuciosament totes les estances.

–Negatiu. Cap arma. –Justificava l'Escofet notablement decebut–. Només hem trobat aquests diners i aquestes joies.

–D'acord Escofet. –Aprovava en "Rafelet"–. Senyor Reguera, demà tornarem i demà volem les armes, no ens agradaria haver de matar ningú! Apa, adéu-siau!

L'endemà va ser l'estrena de Joan Tutuasus, un cunyat d'en "Rafelet". Vivia a la Coma de l'Olla i s'encarregava de controlar totes les masies de la banda Est del municipi. Les víctimes, aquesta vegada, van ser les masies de l'entorn. Van començar els registres per la masia dels Girbals de Dalt, esperaven trobar armes, ja que era propietat de Jesús González, un alferes del Regiment d'Artilleria 62 de Vilanova, però no va donar resultat. Van continuar amb la masia de Girbals de Baix, propietat de la vídua d'en Pladellorens on només van aconseguir un parell d'armes, i acabaven amb el registre a Cal Pubill, propietat d'un sastre de Gràcia. En tots ells com que només hi vivien els masovers no van gosar fer ús de la violència. No havien tornat al Castell, però en Reguera i en Joan José no estaven molt tranquils. En Joan José, havia inclús demanat al seu germà Josep de Cal Maginot que s'hi instal·lés a casa seva per a ajudar-lo a protegir la seva família.

VI. EL SALCONDUIT

L'alcalde vivia aliè a tot el que succeïa en el poble. Estava solter i malalt i com no podia feinejar al camp, per evitar la soledat, passava llargues tardes al Centre d'Esquerres fent la partida al dòmino. Era allí on tímidament participava de la vida política.

Aquell dia jugava amb la seva parella preferida, l'Antonio Duran. Havia estat President de l'Esquerra Republicana Local i en aquell temps ostentava el càrrec de Delegat de la Comarcal, i feia poc s'havia traslladat a Torrelles de Foix per treballar a l'escorxador.

El Comitè havia delegat la seguretat ciutadana a les milícies. A tota hora circulaven milicians armats pels carrers del poble. A més, s'havia prohibit la circulació amb armes i limitat la mobilitat entre províncies per tal de tenir a la població controlada i evitar que acudís a reforçar el bàndol rebel.

Una anciana septuagenària i grassa sortia carregada de la Taberneta. Era l'Alberta Duran, la vídua d'en Minguella, que havia estat agutzil del poble. S'adreçava amb lassitud cap l'Ajuntament, acabava de rebre una trucada de la seva neboda. Li havia anunciat l'imminent casament que havia de celebrar a les Borges Blanques.

—Bon dia, senyor, necessito un *salvoconducto* per anar a les Borges Blanques per favor.

—¿Què hi ha de menester, allí vostè? No li convé gaire viatjar, hi ha molts perills.

—Argumentava el Secretari Municipal—.

—Doncs miri senyor, m'acaba de trucar la meva neboda que ha fixat data per casar-se a primers del mes vinent.

—¿I què hi ha d'anar sola? ¿Vol dir que cal? Ho hauré de parlar amb l'alcalde.

L'alcalde sortia esmaperdut del seu despatx, mostrant signes de feblesa.

—¿Què dius Alberta? ¿Què necessites?

—Que em feu un *salvoconducto* per anar al casament d'una neboda a les Borges Blanques.

—¿I per a qui més? No pots anar sola. ¿He d'autoritzar-li també al teu acompanyant?

—M'acompanyarà l'Antonio, el fill del meu nebot que serà el padrí de la boda. Però ell viu a Torrelles, ja li faran allí.

—Ahhh, sí, l'Antonio, El vaig veure ahir al *Centro*, no em va dir res.

—M'ho acaben de comunicar ara. ¿Me'l fa o no me'l fa? —S'impacientava l'Alberta—.

—Dona, ara no te'l podré fer. He de fer unes comprovacions. Hauràs de venir demà a recollir-lo. Quins dies penses estar fora?

—Del 9 al 20 d'agost.

L'endemà, Alberta sortia de l'Ajuntament tota cofoia amb el seu salvoconduit, i difonia a tort i dret la nova del casament.

VII. ELS SAQUEJOS

Després dels intents fallits de registres a la cerca d'armes, van tornar cap al Castell a rescabalar-se. Van irrompre molt dejorn, en obrir-los la porta el senyor Reguera, el van apartar a un costat tombant-lo a terra i penetraven decididament a registrar cadascuna de les estances. Un jove Arturo Fontanals i en "Soleret" custodiaven en Reguera i els germans José que no intentessin boicotejar l'operació, en "Rafelet", l'Escofet i el Joan Tutusaus procedien als registres.

–Bé, cap arma. Us imposem una multa de dues mil pessetes per negació d'auxili a la defensa de la República. Demà passarem a cobrar-la!

–Pobre de mi! Yo ni auxilio ni entorpezco, ¿cómo voy a practicar la violencia si tengo que ser ejemplo de mis alumnos?

–Demà sens falta, i tu Joan –adreçant-se al masover– dues-centes pessetes.

–"Fort" tu agafa aquest ràdio-receptor i carrega'l al cotxe, i endu-te'!! En Sebastià, l'Arturo i jo marxarem darrere teu amb la camioneta. –Ordenava en "Rafelet"–.

En "Fort" obeïa, i sortia del Castell conduint el majestuós cotxe del senyor Reguera, custodiat darrere pels seus companys.

Davant el Comitè de Sitges, rendien comptes de la collita: un rifle i una Remington. Aquest era tot l'armament que havia requisat el Comitè de Canyelles. El Feo se'n reia d'ells i en feia escarni.

–Ai senyor! Quina paciència he de tenir amb vosaltres...

–Home, és que... –Intentava argumentar en "Rafelet" dubitatiu–.

–No pateixis, ja vindrem nosaltres a ajudar-vos. Vosaltres doneu-nos les informacions i nosaltres actuarem. Això sí, ens acompanyareu.

Aquell mateix dijous, arribaven els combois forasters a efectuar els saquejos que no havien pogut perpetrar amb èxit els de Canyelles. Van ser uns dies trepidants, recorrien incessablement el municipi d'una casa a l'altra.

En el Pinar, actuaven davant la passiva mirada d'en Josep Soler "Pau Pubill", el masover. Ell que havia estat alcalde durant la República, permetia aquella barbaritat, malgrat que no en prenia part. No van trobar gran cosa de valor, simplement uns matalassos, robes i menatge que carregaven en un camió i s'enduien cap a Sitges.

Era el torn de la masia Girbals de Baix. Un altre camió ple de pertinences de la vídua de Pladellorens i els milicians marxaven alhora que Josep Bertran, amb ulls gèlids identificava a cadascun dels milicians, entre els habituals s'havien incorporat els germans Sebastià i Joan Montaner de Cal Nasi, i els germans Andreu i Claudi Rovira de Can Vidal, en Joan Campamà i el Salvador Carbonell de Cal Marc.

Posteriorment als Girbals de Dalt, en Gabriel Giralt, el masover temorós guaitava des dela finestra com un camió foraster i un carro s'endinsaven cap a la masia mentre que elsdel Comitè de Canyelles esperaven a la carretera vigilant. Fins a vint-i-una càrregues de vi propietat de Jesús González es van endur. Encara que van atendre la súplica d'en Giralt que respectessin les que eren de la seva propietat.

No es va salvar tampoc Cal Pubill, tot i trobar-se en un lloc més inaccessible. En Joan Robert, veia com li buidaven la casa d'en Miquel Capdevila. No van poder acabar el primer dia i van tornar en els dies successius fent viatges amunt i avall amb un carro. Entre els milicians s'havia incorporat un noi nou, un jovenet que feia de pastor que estavaa la masia de Cal Domingo.

VIII. LA PARTIDA DE DÒMINO

Al Centre de les Esquerres, el “Nasi” i l’alcalde estaven discutint, aquest cop no per política sinó per la partida. L’alcalde estava abstret, havia fet una mala jugada al dòmino i la partida havia caigut del costat dels seus rivals, els cunyats Joan Tutusaus i “Rafelet”.

–Cony de Nasi, ¿per què em fas a sisos si no en tenia?

–Tu havies fet primer, m’has confós.

Per la porta entrava tota alterada la Rosa Duran, dirigint-se cap a la taula de la partida interrompia la discussió.

–¿Què heu vist l’Antonio?

–No, avui no ha vingut per aquí. –Responia l’alcalde–.

–Tu ets un pocavergonya! –Alçava la veu dirigint-se cap en “Rafelet”–. La tia Alberta l’han

aturat de camí a Vilanova un auto de la teva gent!

–A mi que m’expliques noia! –En Rafelet se’n desentenia, fent un gest com si espantés una mosca–. No veus que estic aquí jugant la partida!

–Dona, no t’alteris, l’hauran acompanyat fins a Vilanova en cotxe. –L’alcalde intentava tranquil·litzar-la agafant-la pel braç–.

–Que no, que no. Que eren del Comitè de Vilanova, l’han fet pujar a la força. M’ho ha dit el Tonet que anava en el carro. Havia de trobar-se a Vilanova per marxar cap a les Borges Blanques a casament.

–Ahhh sí noia, ja m’ho va dir. Va venir a demanar-me un *salvoconducto*, però, ¿no havia de marxar abans-d’ahir?– Intentava calmar-la l’alcalde–. Vine, anem a la Taberneta i li direm a la Palmira que si truca, que ens avisi.

L’alcalde i la Rosa baixaven pel curt recorregut que separava el carrer que No Passa de la Taberneta. Allí li explicaven els fets a la Palmira i la resta de veïns que es compadien de l’Alberta.

–Déu ens guard! Si pobra dona no fa mai res de mal. –Lamentava la Palmira–.

IX. LA CREMA DE L'ARXIU

Els nacionals anaven guanyant terreny imposant-se a les milícies antifeixistes a bona part d'Andalusia i Astúries, la comoditat de la rereguarda era un lloc propici per a la instrucció de soldats que haurien d'anar a lluitar al front. Calia sembrar la por per tal que si arribaven els nacionals, no rebessin suport de la població de dretes.

Dia rere dia se succeïen els saquejos a les cases.

–Senyor Vendrell, obriu la porta! –Cridava en “Rafelet” des del baluard de Cal Bertran. En Josep Vendrell sortia fins al cancell de la casa plantant cara.

–¿Què voleu poca-soltes? Passeu, passeu, valents!

–Li és imposada una multa de mil pessetes per a contribuir a la lluita contra el feixisme. Més val que pagueu. –Amenaçava en “Rafelet”–. A més, us queda confiscada la bodega.

–Tu jovenet, val més que vagis a ajudar a ton pare al camp i et deixis de revolucions. Això són quatre dies de febre. –Advertia en Vendrell adreçant-se a en Sebastià Montaner, més per humiliar-lo que per a evitar-li cap mal–.

L'endemà, la Dolors, l'esposa del Senyor Vendrell s'adreçava a pagar l'impost al local.

–Bon dia, Claudi, vinc a parlar amb el “Rafelet”. Per pagar la multa.

–Mira, ara mateix no hi és, pagui-m'ho a mi que ja m'encarrego jo.

–Mira noi, no t'ofenguis, però ho vull tractar amb ell personalment.

–Res! Aquí tots som iguals, doni-m'ho a mi.

–Mira, aquí teniu cinc-centes pessetes.

–Senyora, la multa era de mil pessetes. Falta la meitat.

–No podem pagar tant en aquest moment noi. Ja ho parlaré amb el “Rafelet”.

–Molt bé doncs, si passa res al seu marit, no responem... Apa! Siau!

Una columna negra de fum s'alçava de davant la rectoria. En Vendrell va treure el cap per la finestra i va veure com el Comitè cremava quelcom enmig del carrer.

–¿Què foteu dimonis? Esteu ben grillats!

–Estem cremant uns llibres que tenia el senyor mossèn. Com que no hi és, ja no els podrà llegir! –Ironitzava en “Rafelet”–.

–Sou uns mal nascuts! Això són els llibres sagrats! És la memòria dels vostres pares, i els pares dels vostres pares. Us heu begut l'enteniment! Què dic l'enteniment, us heu begut tot el vi que m'heu robat! Borratxos!

–Calleu! –Responia en “Rafelet” disparant un tret en l'aire–. ¿Voleu provar quant borratxo vaig apuntant a la teva testa?

En Vendrell defugia seguir aquella discussió i es ficava a casa, tancant la porta amb pany i forrellat.

X. EL RECÓ

Mentrestant, dos successos molt a prop impactaven a la població. A pocs quilòmetres, a Viladellops, havien segrestat al jutge Rovira, i l'havien trobat mort a la Font d'en Bonet. Al poble tothom en parlava, la seva esposa era filla de Canyelles.

En un bosc proper a la Masia del Pedró, havien detingut també a Pere Marsé, i l'havien trobat malferit en una cuneta de la carretera de Cunit, no va sobreviure. Deixava també vídua a una canyellenca, l'Àngela Solé. Tot semblava indicar que l'Alberta correria la mateixa sort i no seria l'única. En pocs dies aquell conflicte començava a cobrar-se les primeres vides de gent innocent.

En Manuel Escofet es personava a l'Ajuntament citat per l'alcalde.

—Bon dia, alcalde, ¿què requeriu?

—Tanca la porta per favor. M'han avisat de Sant Pere de Ribes que han trobat l'Alberta morta. A prop del Recó. Presentava ferides de bala, tenim un problema...

—El meu fill no va fer res! Ell i el "Fort" van anar a cercar-la al vespre per comparèixer davant el Comitè, però no va arribar a anar-hi.

—Ja ho sé això, però la Rosa diu que els seus fills la van veure amb ells l'endemà.

—¿Per què no pot haver estat en "Rafelet"? ¿Què vols que li faci mon fill a una pobra dona?

—*Bueno!* Tinc una idea per arreglar-ho! He estat parlant amb la gent de Vilanova i dissabte surt una expedició per unir-se a la conquesta de Mallorca. Jo els enviaria cap allà. Els Duran tenen la sang calenta i em fa por que hi hagi una revenja. Hem de vetllar per la calma al poble.

—No sé alcalde, jo confio en el meu fill. Ja hi parlaré.

La proposta va agradar als dos joves, ells que eren delerosos d'emocions violentes, els fascinava la idea de lluitar al front en una gesta d'aquella magnitud, L'Andreu va ser reclutat amb la seva lleva i també els va acompanyar.

Era la tarda del 16 d'agost quan abandonaven el Port de Barcelona. Els tres canyellencs junt amb gairebé quatre mil milicians, embarcaven rumb a Maó a alliberar les illes dels sollevats.

En Manuel Escofet, comentava:

—Avui he rebut carta del fill. Diu que fa uns dies van arribar a Mahó, que van trobar mar picada però sense cap incident.

—¿I com estan les coses per allà? —Preguntava intrigat l'alcalde—.

—Ves, fa uns dies que la va escriure. Però ja llavors no pintava gaire bé. Deia que els començaven a bombardejar. Però ell està feliç de la vida. Es veu que fins i tot té temps per a empaitar a una miliciàna. Una de Vilassar, es veu que és una fresca.

–Ai, coi d’Escofet! No canviarà mai ton fill!

En “Rafelet” es trobava tranquil·lament fumant-se un cigar, peus sobre la taula al Comitè.

La porta s’abatia violentament, i entrava n’Antonio Duran.

–Fill de la gran puta! ¿Què heu fet amb la Tia Alberta? ¿No et don vergonya?

–Iep! Para el carro, noi! Jo no tinc res a veure. Devien voler-la robar... –Es defensava en “Rafelet” posant-se dret–.

L’Antonio, s’acostava a ell i l’agafava pel coll de la camisa i l’esclafava contra la paret:

–Et juro que ho pagaràs car, molt car! A una dona gran i indefensa fer-li això... ¿Per què no t’atreveixes amb un home? ¿Saps? En Josep Robert et té moltes ganes...

XI. ELS FORASTERS

La columna dels tres canyellencs havia tornat de Mallorca sense aconseguir el seu objectiu. L'atac de l'aviació italiana aliada amb els feixistes va ser clau, i els bucs de guerra republicans van haver de marxar a la desesperada en una fugida en què van abandonar una quarantena de milicians i milicianes.

L'octubre de 1936 la Generalitat establia la reorganització dels Ajuntaments amb representants de totes les forces del front d'esquerres que conformaven la Generalitat. Va resultar escollit de nou l'alcalde Joan Pujol en representació del PSUC per sis vots, contra un a favor d'en "Rafelet" per la CNT. Pere Fontanals de la CNT va ser escollit segon alcalde amb set vots a favor i dos en blanc.

Pocs dies després, el 15 de novembre, apareixia un cadàver al terme de Canyelles. En "Rafelet", en saber la notícia va córrer amb en Cazorla a cercar a en Jep Graells per a enretirar el cadàver amb el carro.

Estava llançat dins la riera a l'alçada de Cal Sidós. Ningú coneixia la identitat d'aquell home menut que amb prou feines arribava als cinquanta anys, vestia un trajo fosc, una faixa de llana blanca i unes sabates baixes. Presentava un tret a l'alçada de l'orella. Van carregar el cadàver al carro i es dirigien cap al cementiri.

Allí, mentre en Magí Ferrer, el jutge municipal, cavava el clot, en "Rafelet" i el Cazorla el despullaven barroerament. En Cazorla plegava la roba i entretant registrava les butxaques. No va trobar més que un mocador de lli blanc amb unes inicials estampades. Pocs dies després apareixia al Pont del Guillaumes un altre cadàver. Era un home de mitjana edat, vestia una camisa caqui i un pantaló fosc, en Jep Graells el reconeixia.

–Coi! Aquest home el tinc vist! Car! És el de la botiga de fruita del mercat de Vilanova! I tant que ho és!

–lep! Tu no el coneixes de res! Ni se t'acudeixi anar-te'n de la llengua. –Advertia el "Rafelet"–.

–Però, tenia una dona i dues filles. Estaran preocupades.

–¿I què vols que hi facin? Ja és mort, M O R T! –lletrejava cridant–. ¿Et queda clar? A saber que hauria fet per acabar així. Vinga, carreguem-lo cap al cementiri.

La primera nit de desembre, fosca com la gola d'un llop, un auto aparcava sota l'olivera del carrer del Pou, sortia de l'interior un home amb un quinqué i sis homes més que el seguien darrere a peu de gat. Descendien carrer avall aturant-se a Cal Pau Domingo.

–Obri la porta que anirem a fer un passeig! –Cridava un dels set homes–.

–No pas. Fa molt de fred, és fosc i a vostès no els conec de res. –Responia en Josep Amell–.

Els homes anaven per feina. Trencaven la finestra i penetraven a la casa. Al cap d'una estona sortien carregant-lo agafat de peus i mans. En Josep Amell s'agitava brusquement, intentant desempallegar-se. En arribar al cotxe, va aprofitar un descuit per engaltar una puntada a un dels homes i escapar-se penetrant ràpidament a casa seva. Una ombra s'aproximava al cotxe, i els ordenava que marxessin.

Els forasters marxaven sense vacil·lar. L'ombra s'acostava de nou a la casa:

–Josep! Surt, sóc en “Rafelet”. Aquells ja han marxat, anem al Comitè que farem un vinet!

–¿Segur que han marxat? Pensava que em matarien, duïen una pistola.

–Confia-hi! –En “Rafelet” intentava asserenar-lo–.

Ja al Comitè, els esperava el Joan Tutusaus. En Josep Amell temorós entrava mirant a totes bandes que no hi hagués ningú més, començaven a parlar de coses banals amb l'ampolla de vi a la taula.

–Bé, ara parlarem del que realment ens ocupa –en “Rafelet” feia una pausa afegint tensió a la situació– i ens preocupa.

Van mantenir una llarga conversa de la situació política, i en Josep Amell tirava pilotes fora. Així fins a les quatre de la matinada, cansat de treure res en clar en “Rafelet” l'acomiadava, un xic amenaçant:

–Au, ja en tenim prou. Ves a fer nones! Fins demà. ¿Sents? Fins de-mà. –Sil·labejava–.

L'endemà a plena llum de dia, a les cinc de la tarda, el mateix cotxe i els mateixos homes, aquest cop acompanyats per en “Rafelet” i en Joan Tutusaus altre cop al carrer del Pou.

Com que a l'hivern feia fred i enfosquia aviat, a aquella hora els bracers acabaven la jornada i tornaven a casa. En veure el cotxe i el “Rafelet” es van ensumar el pitjor, la notícia es va escampar com una taca d'oli per tot el poble. Una munió de veïns es dirigia cap al carrer del Pou en ajuda del Josep Amell.

Els forasters en veure aquella gernació es van espantar i van marxar, i deixaven en mans del Comitè Local qualsevol acció d'escarment.

En “Rafelet” se'l va endur al domicili del Comitè i allí el va tenir reu al calabós. Així va acabar l'any 1936, i any nou... el mateix pa de cada dia. A finals de gener alliberaven en Josep Amell després de pagar una multa de cent pessetes.

Pocs dies després, apareixia un altre cadàver enmig de la carretera al paratge conegut com a Pont del Codina, de la carretera de Canyelles a Vilanova. Es tractava d'en Josep Vidal Milà, un reconegut rendista de Sant Pere de Ribes que la seva família i identificava.

XII. DOS ANYS MÉS DE GUERRA (1937-1938)

L'any nou portava aires nous al Govern Local. El fins llavors alcalde, Joan Pujol, atuït per la seva deteriorada salut defugia de responsabilitats i cedia el càrrec a Josep Soler "Pau Pubill", que ja havia exercit d'alcalde durant la República, i en Joan Campamà Rosich ostentava el càrrec de segon alcalde.

En Joan Pujol, ja vivia despreocupat i a sobre havia recuperat la seva parella de dòmino preferida, l'Antonio Duran, que havia abandonat Torrelles per tornar a Canyelles. Malgrat tot, alguna cosa li passava amb el "Rafelet", tenien constants discussions absurdes.

Els dies al poble transcorrien en un ambient enrarit. Els dos bàndols es miraven malament, però no gosaven actuar. Com si haguessin signat un pacte de no-agressió i que la contesa es decidís al front. Clarament, hi hauria un guanyador i un perdedor que ho passaria molt malament. Des d'aquell fatídic 18 de juliol de 1936, res seria igual.

Els soldats desfilaven amunt i avall. El juny de 1937 va sortir una expedició cap a l'Ebre. Entre ells en "Fort", l'havien reclutat a la força, però ell estava orgullós. Malgrat la derrota a Mallorca havia agafat gust a la brega, li havien posat la mel als llavis i esperava aquest cop assaborir la dolçor de la victòria.

Cinc mesos després va ser requerit per donar suport al front d'Osca, no va durar gaire. Tres mesos després tornava malalt a Vilanova.

En recuperar-se s'incorporava voluntari en el Cos de Seguretat a la caserna del Carrer Balmes de Barcelona.

En "Rafelet" tornava un dia fred de desembre, i en entrar al Comitè hi havia el seu cunyat, en Joan Tutusaus i en Sebastià Montaner de "Cal Nasi".

–Sebastià! Arresta'!! –Ordenava en Tutusaus–. Ho sento, Josep, ets el meu cunyat però m'han arribat informacions de què ens estàs traint...

En "Rafelet" es resistia, i se sacsejava mentre en Sebastià el conduïa cap al calabós.

En Joan Tutusaus, se'l mirava i somicava, justificant-se:

–Ho sento, hi ha molt en joc i no ens podem permetre una traïció de cap mena. Sigui qui sigui. D'ara endavant i fins que no ho esclaram prendré jo el control del Comitè.

–Fes. –Assentia en "Rafelet" mentre en Sebastià tancava la porta–.

Noranta-dues nits va arribar a romandre en "Rafelet" en aquella habitació fosca. Va sortir el 8 de març de 1938, bastant desmillorat i amb la ferma convicció de no involucrar-se en aquell conflicte que no duia enlloc.

XIII. DERROTA REPUBLICANA (1939)

El front republicà sucumbia, i a Catalunya els Nacionals guanyaven terreny entrant per l'Ebre. En Claudi Rovira queia pres a Villalba dels Arcs, i en la mateixa contesa en "Soleret" perdia la vida. Des de llavors les tropes Nacionals avançaven inexorablement i Catalunya anava rendint-se al seu domini. Cundia el pànic en la població i es mobilitzava urgentment a totes les persones, homes i dones, d'entre disset i cinquanta-cinc anys que deixessin les seves feines per a incorporar-se a files.

El 21 de gener arribaven al Penedès. Les tropes franquistes entraven a Canyelles a mitja tarda, venien de Vilafranca, anteriorment ja havien caigut Cunit, Cubelles, La Gornal i La Múnia. En Jep Graells sortia a la porta a rebre l'expedició. Traslalsat saludava alçant el braç dret, mentre amb la mà esquerra treia un mocador de la butxaca i s'eixugava les llàgrimes. La turba desfil·lava sota l'ombra dels plataners. En superar el Pou Nou el grup es dispersava, uns s'enfilaven cap al poble per sota la muralla del Castell, allà es trobaven amb en Josep Vendrell que els esperava davant de Ca la Quima. L'altre grup prosseguia carretera recta, en Josep Amell els esperava sota l'olivera. Sentia un calfred en recordar l'incident de l'intent de segrest que havia patit en aquell precís indret, i s'incorporava a la comitiva que penetrava al poble per la Taberneta.

La gent, enmig d'un soroll eixordador, feia cua abalançant-se cap als camions que s'havien deturat davant el centre de les dretes on feien el repartiment de menjar. Un vailet després de recollir una llauna de sardines se l'amagava a la butxaca de la jaqueta i tornava a formar a la cua.

Barcelona va caure cinc dies després. En "Fort", que romania a la caserna de Balmes de Barcelona, marxava a correuita amb uns companys en cotxe, i es dirigia cap a la frontera francesa. Allà, a peu, creuava els Pirineus fins a trepitjar sol francès.

En Josep Amell, un dels elements de dretes més destacat en establir-se el nou règim al poble, havia pres possessió del càrrec d'alcalde. Al cap de pocs dies rebia una visita d'un guàrdia civil per conèixer si s'havien produït actes vandàlics durant el domini republicà.

—¡Vamos si hubo desmanes en el pueblo durante el dominio rojo! Quemaron las imagenes y el archivo de la iglesia, y saquearon varias casas de gente de orden.

l seguia argumentant:

—Los responsables son los del Comité y los milicianos que cumplían las órdenes de los mismos. Ahora se encuentran todos en el frente acabando la lucha, y algún cobarde que ha huído. En el pueblo solo quedan tres milicianos que se desvincularon a tiempo. Son

José Cazorla, Salvador Carbonell y Ramon Soler. Luego quedan el que fue alcalde Josep Soler y el concejal Pablo Soler.

Després prenia declaració al nou Cap de les Milícies Nacionals, en Josep Robert de "Cal Sec Simó" que corroborava la versió de l'alcalde.

L'endemà, els arrestaven a tots cinc acusats i se'ls enduien a declarar a la comissaria de Vilanova.

–Yo no me alisté a las milicias, –s'excusava en Ramon Soler.– Iba con ellos y con los del Comité para desmembrarlos. No estaba de acuerdo con las atrocidades que cometían. En José Cazorla, un picapedrer de quaranta-cinc anys que havia establert residència a Canyelles narrava la seva experiència:

–Yo me aparté enseguida. Debí estar ocho o diez días. Cuando vi la senda que tomaban con los saqueos me desvinculé y mi mujer echó la credencial a la lumbre. Por eso, no puedo asegurar quienes intervinieron en cada uno de los actos que me menciona.

–Yo estuve unos días, –explicava en Salvador Carbonell–, no puedo precisar, pero muy poco tiempo. Iba armado con una escopeta de mi propiedad que me la quitaron cuandome desvinculé.

–Yo era concejal por los *Rabassaires* des de antes del alzamiento nacional. Abandoné el cargo hará unos quince meses. Ocupaba la concejalía de Asistencia Social. –Aclaría en Pau Soler–. Dimití porque no estaba conforme con los actos que realizaba el Comité.

–¡No! –exclamava– en ningún momento intervine en ningún acto del Comité, ni actué en connivencia con ellos.

El Josep Soler, iniciava el seu al·legat:

–Yo tomé posesión del cargo de Alcalde del Ayuntamiento Popular en enero de 1937. Lo acepté porque me lo pedía el vecindario y he desempeñado el cargo hasta la liberación del pueblo. Yo estaba afiliado a *Unió de Rabassaires*. En absoluto, –afirmava rotundament– nunca pensé en perseguir a elementos por dispares que fueran sus ideas políticas con las que yo profesaba. Y no, no poseía armas.

Malgrat que els detinguts havien manifestat la seva disconformitat amb els actes que es jutjaven, i que les declaracions prestades per veïns durant les indagacions havien estat favorables, van restar detinguts en presó preventiva.

XIV. “LA LECHERÍA”

Al cap de pocs dies una parella de la Guàrdia Civil apareixia per Canyelles, i se'n duia arrestades a la Lluïsa Carbonell, la esposa de l'Alcalde republicà Josep Soler, i mare del Ramon Soler; i a l'Eulàlia Robert, esposa del Salvador Carbonell que encara seguien detinguts. Ningú al poble entenia res, aquelles dues dones que no s'havien significat en política en cap moment resultaven detingudes.

Un cop a la comissaria les dones coneixien els fets de que se les acusava:

–A ver señora. ¿Es cierto que fue a ver al informador de Falange en Villanueva don Antonio Batet para que informase favorablemente de su esposo e hijo?, y ¿cuánto le exigió o le pagó? –Preguntava seguint unes notes que tenia entre les mans.

–En absoluto. Solo coincidí con él en la lechería de la señora Saborit. –Afirmava la Lluïsa.–. Y por lo tanto, no he ofrecido cantidad alguna ni este señor me la exigió tampoco.

–¿Y es cierto que este individuo estuvo comiendo en su casa? –Seguia interrogant–.

–Sí, es cierto. Vino un día a comer en nuestra casa. Y eso es todo lo que tengo que manifestar. –La Lluïsa eludia comprometre's.

L'Eulàlia Robert, en canvi, es sincerava:

–No es cierto señor, no lo fuimos a ver. Yo acompañaba a mi amiga Luisa a la lechería de la señora Saborit. Allí nos comentó que podía ayudarnos a sacar a nuestros maridos y al hijo de mi amiga de la cárcel. En ningún momento habló de cantidad alguna, dijo que diesemos lo que buenamente pudiéramos.

Antonio Batet, era un pastisser de Vilanova que exercia d'informador de la Falange. Es dedicava a demanar diners a les famílies que havien estat detingudes per fer informes favorables per al seu alliberament. Algunes d'aquestes famílies van denunciar el xantatge perquè no havien aconseguit alliberar els seus familiars, i el Batet dies abans havia destapat la caixa dels trons en la seva declaració:

–Efectivamente señor, he estado cobrando por informes favorables a familias. Entre otras la esposa del señor Brunet y la del señor Just. También en una ocasión estuvieron en mi casa unos familiares de unos individuos de Canyelles que estaban detenidos, que me prometieron hacerme un regalo a cambio de un informe favorable. Posteriormente, estuve comiendo en el domicilio de una de estas familias sin abonar cantidad alguna, y me dieron unos datos que anoté en un papel. En una de las casas me prometieron mil pesetas y en la otra no fijaron cantidad pero prometieron abonarme algo. Contacté con estas familias por mediación la señora Saborit, que estaba enterada del asunto y se ofreció de intermediaria a cambio de comprarle unas ropas.

XV. LA REPRESSIÓ

El 28 de març els Nationals es feien amb el control de Madrid, era l'estocada de mort a la República i la culminació a gairebé tres anys de conflicte. El futur, però, no resultava gaire més esperançador. Els soldats que havien sobreviscut al front tornaven a casa, altres com el Sebastià i l'Artur van caure presos per l'exèrcit enemic. Altres tristament van ser abatuts sense que mai ningú sabés on descansaven els seus cadàvers.

Establert el nou règim, també tornava el mossèn Pere Gol. Se sentia protegit pel règim. També tornaven els soldats que havien estat lluitant els darrers dies al front. Aquest retorn va ser una barreja d'emocions contraposades. Va ser llavors quan el "Nasi" va saber per informacions d'un milicià que el seu fill Joan havia mort. En Josep de "Cal Cosme" baixava de l'òmnibus i l'Eugènia corria a abraçar-se al seu germà que havia tornat sa i estalvi. Altres famílies rebien amb gust agredolç, la nova que els seus fills havien estat presos, esperançats de poder-los tenir aviat a casa.

Finalment en Cazorla, el Ramon Soler, el Salvador Carbonell, el Pau Soler i el Josep Soler van ser absolts, i les dones Lluïsa i Eulàlia posades en llibertat. Només van condemnar a Antonio Batet a poc més d'un any de presó menor.

Pocs dies després, en Josep Amell arribava a la comissaria de la Guàrdia Civil de Vilanova acompanyat d'en Joan Carbonell, l'Andreu Rovira, l'Escofet i del Josep Rovira. Un per un prestaven declaració davant d'una parella de la Guàrdia Civil:

–Buenos días, les traigo a estos individuos que acaban de llegar al pueblo de zona roja. En Joan Carbonell confessava haver estat Secretari del Comitè en iniciar-se l'Alçament Nacional, i que havia participat en el cobrament d'impostos de guerra a la gent de dretes. Afegia a més, que després de l'assassinat de "La Minguella" havia dimitit.

Posteriorment declarava l'Escofet. Entrava a la sala amb pas ferm, com desafiant:

–Sí, mire, soy afiliado a la CNT. –Contestava serenament–. Pero, a la *Esquerra* no, solamente iba al local a bailar.

–Y sí, iba armado con una escopeta de caza que me dieron en el Comité, pero en ningún momento hice uso de ella. Solo era para hacer vigilancia. –Proseguia el seu discurs com si el tingués ben estudiat– yo no cometí el asesinato de "La Minguella", ni sé quien debióhacerlo.

L'Andreu declarava que estava afiliat a la Esquerra i a la CNT. Que com a milicià havia fet guàrdies en els saquejos a l'església i la a casa del mestre Reguera.

Josep Rovira balbucejava. Declarava que no tenia cap filiació política ni sindical, ja que havia abandonat la CNT dos anys enrere, i confessava haver participat fent guàrdia en el saqueig de Cal Pubill.

Els quatre joves van quedar en presó preventiva a Vilanova. Passaven els dies mentre la investigació seguia el seu curs. Reclamaven el testimoni sobre els seus fets a veïns de dretes, a la vegada que ampliaven les declaracions als reus per a contrastar les versions. Tots coincidien que la crema de l'església era responsabilitat dels forasters i que la seva participació va ser per a evitar mals majors davant els excessos dels forasters. L'Escofet recordava l'anècdota de l'harmònim.

El nou alcalde, i en Josep Vendrell responsable a Canyelles de la Falange, assenyalaven el Joan Carbonell, l'Andreu i l'Escofet com a principals autors d'aquelles barbàries, i es feien ressò del rumor que l'Escofet havia intervingut en l'assassinat de "La Minguella".

En Josep Rovira sortia més ben parat en els testimonis.

Entretant, el maig, l'Escofet aconseguia per mediació del mossèn de La Geltrú un permís per a contraure matrimoni amb l'Aurèlia Bort, una canyellenca de setze anys.

Els nois eren traslladats a presó a Barcelona. El 7 de desembre de 1939 se celebrava el Consell de Guerra. El jutge decretava la llibertat provisional per a Joan Carbonell, i a Josep Rovira el sotmetia a disposició de la Inspecció dels Camps de Concentració.

Per altra banda condemnava a l'Escofet a vint anys de reclusió temporal i a l'Andreu a vuit anys de presó major. Posteriorment l'Andreu va ser enviat a Alcalá de Henares.

La Maria Soler, la mare del Claudi i l'Andreu s'adreçava a l'Ajuntament a parlar amb el seu cosí, l'alcalde Josep Amell:

—Hola, Josep, ¿em pots fer un "salvoconducto" per anar a Barcelona a veure el Claudi?

—I tant, i tant! ¿I què li ha passat que l'han engarjolat? —feia mofa l'alcalde.

— no podries fer res, perquè alliberessin l'Andreu que me'l tenen a Madrid.

—¿Què vols? ¿Què torni a circular pel poble amb la pistola? Ja està bé allà, ja...

—El meu fill no va dur mai pistola, prou que ho saps tu!

—M'ho diràs tu el que duia! Apa, marxa que vas borratxa i no saps que dius!

La Maria s'encenia i es dirigia cap a la porta, abans de tancar-la l'advertia:

—¿Què t'has cregut? No creguis que seràs sempre alcalde. Un dia deixaràs de ser-ho i et veuràs apedregat! La gent del poble no t'hi volem!

Aquesta discussió va fastiguejar talment a l'alcalde que la va denunciar al Tribunal Militar, que després d'arreglar informacions va arxivar la causa.

Gràcies a una amnistia i a haver complert la meitat de la condemna, l'Andreu sortia en llibertat condicional l'agost de 1943 destinat a Vilassar de Mar fins al compliment total de condemna. Com estava establert, cada primer de mes escrivia al director de la Presó d'Alcalá de Henares informant del seu estat i els seus comptes.

XVI. CERCA I CAPTURA

Una parella de la Policia es trobava amb l'alcalde Josep Amell, i el Josep Vendrell.

–Venimos a esclarecer los hechos del asesinato de la anciana Alberta Duran, cometido durante el dominio rojo. Para ello, necesitamos proceder a la detención de don José Campamà Tutusaus álias “Rafelet” y Juan Tutusaus Montaner, como máximos responsables del Comité Revolucionario Local. ¿Podemos contar con su colaboración?

–Por supuesto, muy gustosamente les ayudaremos. –afirmava en Josep Vendrell, fregant-se les mans amb set de venjança–. Síganlos, les acompañaremos a sus respectivos domicilios.

Els quatre es dirigien cap a la Coma de l'Olla a cercar a Joan Tutusaus, allà els rebia la seva mare Emilia, i la seva esposa Francisca. Després de fer un minuciós registre sense fruit, van advertir a la seva esposa que els digués on s'amagava i no li passaria res. La dona, espantada i amb el cap cot, accedia i els conduïa bosc en dins. Allí van trobar un forat tapat amb unes branques. Un dels policies s'apressava a destapar aquell forat.

–No me hagan nada –cridava alertat en Joan Tutusaus– no llevo armas.

Un dels policies l'ajudava a incorporar-se i l'emmanillava. Se l'enduien mentre la seva esposa l'acomiadava plorant:

–Ho sento Joan, ho sento! T'estimo!

–I jo a tu Francisca. Tornaré aviat.

Després es dirigien a casa del “Rafelet”, allà els rebia la seva dona que afirmava no saber el parador del seu marit.

Dos dies després en “Rafelet” s'entregava al Josep Vendrell. En Vendrell es dirigia a la Taberneta a enviar un telefonema al cap de la investigació.

–Yo estuve unos días en Gerona, y llegué anoche a las tres de la madrugada. Mi mujer me contó que me estaban buscando, y me personé en casa del Señor Vendrell.

–Declarava en “Rafelet” en primera instància, només ser detingut–.

En sengles declaracions, tant “Rafelet” com Joan Tutusaus, negaven participar ni ordenar l'assassinat de “La Minguella”.

A més carregaven un altre mort a les seves espatlles, el jutge Rovira de Viladellops. Un parent del jutge els acusava:

–Fueron ellos que dieron el aviso a los de San Pedro Molanta que mi primo se escondía en el Mas Roig de Villanueva.

–No es cierta esta acusación. –Asseverava en “Rafelet”–. El entonces alcalde Juan Pujol me facilitó una lista con gente de derechas para matar. Yo la rompí y me negué, y hasta presenté la dimisión. Pero el Señor Juan Giralt me rogó que siguiese pues era una garantía para la gente de derechas. Y es más, -argumentava- caí preso durante tres meses por deslealtad al bando rojo.

Quatre anys després en Consell de Guerra se'ls condemnava a tots dos a trenta anys de reclusió major per delictes d'adhesió a la rebel·lió. L'any 1946 els denegaven la sol·licitud d'indult a la que s'acollien. Restarien presos a la Model de Barcelona durant un llarg període.

Per altra banda, en Claudi Rovira havia estat ferit de bala a Villalba dels Arcs, i queia pres per l'exèrcit Nacional. Després d'un períple per l'Hospital Clínic de Saragossa i el Comercial de Bilbao, havia ingressat al Camp de Concentració de Deusto el setembre del 1938.

En les indagacions per al seu judici, Josep Vendrell relatava la seva trajectòria:

–Es un muchacho de malos antecedentes. Pertenecía a la CNT y siempre se mostró antireligioso haciendo escarnio de las manifestaciones piadosas. En una ocasión, se celebraba una procesión en el pueblo y él los apostrofaba arrojándoles piedras. Eso no es todo, en el alzamiento se enroló en las milicias interviniendo en la quema de la iglesia, y destruyó un grupo de la Sagrada Familia que se hallaba en una casa particular. También le amenazó a mi esposa que me iban a matar por no pagar íntegramente una multa. Y por las noches salía con el coche del Comité a no sé qué hacer. Iba siempre armado con pistola o escopeta. Vamos, un mal elemento. Ya les advierto.

Aquesta declaració va ser determinant, i en el Consell de Guerra el condemnaven a reclusió perpètua pel delictes d'adhesió a la rebel·lió.

El març de 1944, gràcies a una commutació de la pena, sortia en llibertat condicional i tornava a casa els seus pares a Can Vidal.

XVII. LA MORT DE L'ALCALDE

El que havia estat alcalde durant l'alçament militar, Joan Pujol, per acusacions de companys seus, i especialment d'en "Rafelet" estava en el punt de mira de la justícia. Li requerien que comparegués, però gràcies a certificacions del doctor Cuadras ho sortejava tantes vegades com era requerit. Finalment va rebre la visita d'un metge forense que va certificar que efectivament es trobava afectat d'arteriosclerosi i insuficiència de miocardi. Després de més de sis mesos en un estat de pobresa orgànica, moria el 7 de gener de 1940, prostrat al llit en el seu domicili de les Quintanes. El seu company de tantes tardes de partides, l'Antonio Duran, no podia estar els darrers dies al seu costat. Havia estat detingut per l'acusació del "Rafelet" de voler-lo incitar a assassinar a Josep Robert.

El mateix Josep Robert, en la seva declaració indagatòria admetia:

–Sé de esta amenaza por mi hijo, que se lo contó el propio "Rafelet". Pero no sé hasta que punto es verdad. No creo que Antonio tuviese nada que ver en el asesinato de su tía. No obstante, pese a este hecho seguía manteniendo relaciones cordiales con los del Comité.

En el seu testimoni, el Josep Vendrell, assegurava que semblava ser que l'Antonio era l'hereu dels béns de l'Alberta.

Després de més de dos anys de presó, l'Antonio aconseguia la llibertat provisional i establí la seva residència a Sant Pere de Ribes.

En Sebastià Montaner arribava a Vilanova en un cotxe de la Guàrdia Civil des del camp de concentració de Soneja, on havia caigut reu al front.

En assegurar-lo a declarar, començava la seva intervenció:

–Mire, yo militaba en la CNT des del año 1934. Casualmente, cuando estalló el Glorioso Alzamiento Nacional yo me hallaba en mi pueblo disfrutando de un permiso del servicio militar que estaba prestando en Huesca. Entonces a los pocos días me enrolé a las milicias rojas haciendo sólo guardias en registros. Y en octubre fui llamado al frente con mi remplazo. Y nada más tengo que manifestar. –Va ser molt escuet–. Havia perdut un germà al front i no volia pensar la tristesa que provocaria als seus pares l'absència d'un altre fill.

En el seu judici era condemnat a sis anys i un dia de reclusió temporal.

XVIII. L'EXILI

Set anys després de la Guerra Civil, bona part dels represaliats havia aconseguit abandonar la presó, només en “Rafelet” i el Joan Tutusaus romanien presos a la Model de Barcelona.

Era el mes de juny, i feia uns mesos s’havia decretat un indult per tots els delictes de rebel·lió comesos amb anterioritat a la culminació del Moviment Nacional, excepte els actes de crueltat o mort. A França la situació s’agreujava pels efectes de la Segona Guerra Mundial i en “Fort” empenia el viatge de tornada a casa. Ho feia amb la confiança de poder-se acollir a l’indult i el·ludir la presó.

Uns companys l’acompanyaven en cotxe fins a Bourg-Madame. Aconseguia travessar la frontera francesa per Puigcerdà a peu, un cop a l’estat espanyol anava fent autoestop fins a arribar a Canyelles. Els seus pares el rebien amb eufòria continguda. L’havien assenyalat de ser junt amb l’Escofet autor material de l’assassinat de l’Alberta, i malgrat que l’Escofet ja havia sortit de presó, ell encara no havia estat jutjat.

Es relacionava d’amagat amb els seus amics, que li aconsellaven que s’amagués que corria perill. Aquesta situació s’allargava gairebé mig any.

No podent sostenir aquesta clandestinitat molt més temps, a les vigílies de Nadal anava a casa de l’alcalde Josep Amell amb la intenció d’entregar-se:

–Bona nit, alcalde. –saludava amb respecte–. Aquí em teniu, he tornat a casa. Estic molt penedit, però m’heu de creure, jo no hi vaig tenir res a veure amb l’assassinat de “La Minguella”.

–Molt bé noi, bé ara és vespre. Torna a casa teva, i no t’escapis. Demà en parlem amb més calma.

L’endemà el Josep Amell, l’acompanyava a la caserna de la Guàrdia Civil a prestar declaració. El mateix dia tornava a casa seva sota vigilància.

El procés es va allargar per una malaltia que impossibilitava reiteradament el “Fort” de comparèixer, però finalment es va decretar el sobreseïment de la causa en considerar-se el benefici i l’indult.

XIX. L'EMBOSCAT

Doncs ja fa més de setanta anys d'això que us he explicat. Les cames em flauegen i em tremola el pols. I el cor... ai el cor, ja m'ha donat algun ensurt!

Aquesta és la història escrita amb sang sobre l'asfalt, que us explicaria qualsevol dels meus coetanis, però ja no en queda cap al poble. I abans que es perdi aquesta història us la volia deixar escrita, perquè la tingueu sempre present. Però encara no us he explicat qui sóc jo ni la meva història.

Jo sóc un dels canyellencs nats el 1918, i per tant vaig viure la república en la tendra infància i quan va esclatar la Guerra ja era adult i la meva lleva vam ser dels primers a ser cridats per a incorporar-nos a l'exèrcit republicà.

Jo no volia participar d'aquesta guerra fratricida, i quan em van cridar a files, la nit abans no podia dormir. Em trobava neguitós i vaig sortir a prendre l'aire a la finestra de casa, mirava al cel, badava i només veia una lluna esmoreïda rere els núvols.

Vaig començar a caminar carrer amunt i avall, abstret, i sense adonar-me'n vaig acabar enmig del bosc del Pinar. Ja no vaig voler tornar a casa, i em vaig convertir en un dels emboscats. Alguna nit, d'amagat, m'aventurava a passar per casa a menjar quelcom calent, i alguna vegada quan els pares anaven a treballar el camp, em deixaven una carmanyola amb les engrunes amagada sota una pedra.

Doncs bé, una nit d'agost, no recordo el dia exacte, jo em trobava pel Fondo del Veguer quan vaig veure un cotxe que es dirigia cap a Sant Pere de Ribes. El primer impuls va ser amagar-me bé, però vaig sentir uns crits d'una dona. Llavors m'hi vaig acostar a guaitar rere uns matolls. Era la Minguella que baixava d'un cotxe i tot seguit des de dins del vehicle li van assestar un tret. Va baixar del cotxe, i li vaig veure la cara.

—¿Mare? ¿Què hi feu aquí? ¿Per on heu entrat?

—Pare, ¿i si descansas una mica i deixes d'escriure? —Sento algú que em diu mentre m'acarona el coll amb el palpís dels dits.

—Espera que ja acabo —noto una suor freda que em recorre per l'aixella—.

—Mare, vull anar a jugar a les *caniques*. ¿M'avisareu per dinar quan arribi el pare?

¿Ens fareu un cabridet guisat com per Festa Major? ¿Per què no responeu mare?

—Pare, pare, pare! —Sento el meu cos que se sacseja brusquement—.

Em sento enlluernat, i la imatge de la meva mare s'ha diluït, només veig l'ombra del meu fill, la meva mà intenta endevinar el paper i intenta escriure, però no ho aconsegueix.

Ajuntament
de Canyelles

n

E

u

y